

POPELKA, Petr: *Zrod moderního podnikatelstva*. Filozofická fakulta Ostravskej univerzity : Ostrava, 2011. 333 s.

Hospodárske a sociálne dejiny 19. storočia sú i v súčasnosti v rámci Slovenska skôr na okraji historiografického záujmu. V tomto smere sú ďaleko pred nami naši západní susedia, kde sa touto problematikou zaoberá množstvo odborných pracovníkov, ktorí postupne čoraz viac prenikajú do problematiky hospodárskych a sociálnych vzťahov v tomto na veľké zmeny bohatom dejinnom období. Jedným z množstva čiastkových problémov je napríklad i problematika nástupu kapitalizmu a kapitalistického spôsobu získavania majetku v postupne čoraz viac sa presadzujúcej priemyselnej revolúcii. Napriek tomu, že práve územie Čiech a Moravy bolo v tom čase ekonomicky úplne odlišné od východných častí monarchie, vzhľadom na svoj veľmi rýchly priemyselný rozvoj v danom období, ktorý výrazne kontrastoval s pomalým uplatňovaním priemyselných vzťahov v súdobej Uhorskej časti cisárstva, je význam aktuálne zisťovaných informácií súčasných českých historikov veľmi prínosným i pre pochopenie mnohých aspektov života aj v samotnom Uhorsku. Otázkou vzniku a etablovania podnikateľského prostredia sa vo svojej vcelku rozsiahlej monografii zaoberá pracovník Filozofickej fakulty Ostravskej univerzity Petr Popelka. Ten výsledky svojho rozsiahleho výskumu už pred vydaním publikácie prezentoval vo forme viacerých konferenčných výstupov, kapitol monografií a odborných článkov.

Monografia s korešpondujúcim, avšak vcelku metaforicky nadsadeným názvom *Zrod moderního podnikatelstva* a konkrétnejším podtitulom *Bratři Kleinové a podnikatelé v českých zemích a Rakouském císařství v éře kapitalistické industrializace*, sa vo svojej podstate snaží poodhaliť rôzne aspekty podnikateľstva hlavne v období už spomínaného 19. storočia (s výraznejšími presahmi do 18. storočia a pomenej na začiatok 20. storočia). Autor pri naplnení stanovených cieľov zvolil rozdelenie publikácie na dve samostatné časti, kde však druhá časť na prvú čiastočne nadväzuje. Obe časti ako celok majú dohromady podať uveriteľnejší a komplexnejší pohľad na danú problematiku, čo po prečítaní monografie hodnotím ako veľmi vydarené. Obe dve základné časti sú potom ešte rozdelené na konkrétnejšie podkapitoly, ktoré čiastkovo rozoberajú

podrobnejšie aspekty podnikateľskej problematiky. Kniha je v závere ešte doplnená obrázkovou prílohou, ktorá korešponduje hlavne s druhou časťou knihy a vzťahuje sa na rodinu Kleinov. Následne je v prílohách pripojený i prehľadný rodostrom tejto rodiny. Veľmi oceňujem aj prehľadne zoradenú použitú literatúru a pramene v prílohách, v ktorej sa veľmi ľahko orientuje a nie je tak problém rýchlo dohľadať informácie o základných prameňoch k publikácii.

K oboch častiach monografie, keďže sú postavené odlišne, sa viaže aj rozdielna pramenná báza. Základným zdrojom informácií k prvej časti monografie sú viaceré diplomové a kvalifikačné práce českých a rakúskych absolventov, ktorých výskumné práce neboli doposiaľ publikované. Každý z autorov spracoval určitú oblasť: Česáková Moravu a Sliezsko, Meixner, Pichler a Ramnek Rakúsko, Řezníková Česko atď. Údaje sú doplnené aj o informácie z už známych publikácií (napr. Schumann, Fasora atď.). Všetky tieto informácie autor veľmi precíznym spôsobom porovnal a pretavil do kompaktnej a ľahko pochopiteľnej formy, čím v podstate zhodnotil výsledky pôvodných čiastkových štúdií do formy aplikovateľnej na väčšinu Predlitavska.

V druhej časti monografie je účelne spojený rozsiahly archívny výskum viažuci sa k rodine priemyselníkov Kleinových, so všetkou doposiaľ publikovanou literatúrou, ktorá sa k tejto rodine výraznejšie viaže. Týmto sa podarilo dosiahnuť veľmi uveriteľný, pre mňa subjektívne i veľmi čitateľsky prívetivý, obraz vzostupu a neskoršieho pádu jednej priemyselnej rodiny, ktorá sa vďaka svojej húževnatosti a vytrvalosti z nuly vyšplhala v spoločenskom rebríčku habsburskej monarchie až medzi tie najvyššie pozície. Tento priam rozprávkový vzostup jednej rodiny je veľmi príjemným obrazným spojením štatisticky nabitej prvej časti monografie s reálnym, uveriteľným svetom časti druhej. Práve tento svet čitateľovi umožní lepšie pochopenie súvislostí z prvej časti.

Prvá časť publikácie sa zameriava na priblíženie samotného podnikateľstva v českých a rakúskych dedičných krajinách od počiatkov priemyselnej revolúcie až do roku 1914. Hneď v úvode monografie sa autor snaží zodpovedať hlavné elementárne otázky vzťahujúce sa na obsah publikácie, teda pochopenie významu slova podnikateľ a podnikanie v podmienkach priemyselnej revolúcie a ďalšie základné pojmy, použiteľné a zvolené metodické prístupy a popis pramennej

základne k publikácii i celej problematike. V prvej kapitole samotnej monografie sa autor zaoberá hlavne otázkou regionálneho pôvodu podnikateľov pôsobiacich v českých krajinách a ďalších častiach Rakúskeho cisárstva (hlavne na území dnešného Rakúska a Nemecka). Ďalej sa v tejto kapitole podrobne rozoberá sociálny a profesionálny pôvod podnikateľstva, školské vzdelanie a kvalifikácia podnikateľov. To všetko vo viacerých generáciách podnikateľov od pôvodných zakladateľských generácií cez nasledujúce pokolenia. Druhá kapitola prvej časti sa bližšie zaoberá významom rodiny v procese kapitalistickej industrializácie a rovnako variabilnými rodinnými pomermi v podnikateľských kruhoch tejto epochy. Bližšie sa tak zoznámime s významom rodinného podniku v týchto časoch, ale aj sobášnou politikou, ako dôležitou cestou k upevneniu postavenia, resp. udržaniu si svojho sociálneho statusu. Nemenej dôležité bolo potomstvo podnikateľov, ktoré nieslo hlavnú ťarchu udržania podnikania a práve ono sa v neskoršom čase stávalo aj častou príčinou jeho prípadného krachu. V tretej kapitole prvej časti kniha podáva obraz o spolčkovej a politickej činnosti podnikateľov. Podáva podrobnú sondáž o vysokej angažovanosti podnikateľov tak v spolčkovej, ako aj v politickej činnosti, čo im otváralo dvere k získaniu vyššieho spoločenského statusu, ale jednoznačne im to pomáhalo i vo vlastnom biznise. Štvrtá kapitola je zameraná práve na získavanie spoločenského uznania a ocenenia priemyselných podnikateľov. Dokazuje, že podnikatelia priamo usilovali o rôzne formy spoločenského uznania a oceňovania, čím si často vyslúžili aj zvýšenie svojho vlastného spoločenského statusu. Hlavne prostredníctvom získavania čestných občianstiev, prípadne nobilitovania, sa mnohým splnil sen o vyššom spoločenskom postavení pre seba a svojich potomkov. Tým sa im otvárali aj nové príležitosti a kontakty v rozširovaní svojho podnikania. Pri nobilitovaní bolo veľmi vyhľadávanou formou tzv. systematizované nobilitovanie, ktoré umožnilo prostredníctvom získania určitého štátneho vyznamenania automaticky získať aj šľachtický titul. Posledná piata kapitola prvej časti sa zameriava hlavne na postavenie žien v podnikateľskom prostredí tejto doby a maximálne možné spoločenské postavenie, ktoré im bolo umožnené vo vtedajšej patriarchálnej spoločnosti dosiahnuť.

Druhá časť monografie sa zaoberá rodinou priemyselníkov Kleinových, ktorí dokázali v priebehu jednej generácie vystúpiť až na vrchol

spoločenského rebríčka. To nebolo v tých dobách vôbec bežným, ba skôr výnimočným javom. V prvej kapitole druhej časti nám autor podrobne približuje rodinné pomery rodiny Kleinových už od 17. storočia a postupne nás oboznamuje s hlavnou podnikateľskou líniou celého rodu na čele s otcom neskoršej úspešnej zakladateľskej podnikateľskej generácie bratov Kleinových Johannom Friedrichom Kleinom. Autor postupne rozoberá každú rodovú líniu Johannových synov až do začiatku 20. storočia. Napriek tomu, že orientácia v rozsiahlom rodinnom klane pôsobí pri čítaní tejto kapitoly dosť chaoticky, neskôr sa v súvislosti s podrobnejším spoznávaním osudov jednotlivých členov rodiny stáva prehľadnejšou a spätne potrebnou. Druhá kapitola druhej časti monografie sa zaoberá práve podnikateľskými aktivitami a samotným ekonomickým vzostupom tejto rodiny. Je rozdelená na podkapitoly, z ktorých jedna sa viaže na podnikanie rodiny od náročných počiatkov, cez prvé väčšie zákazky, sociálny a ekonomický vzostup rodiny, až po smerovanie k založeniu rodinnej firmy. Druhá časť sa už potom zaoberá priamo založením rodinnej firmy „Gebrüder Klein“, ako aj jej ďalším vzostupom, transformáciou pri úmrtí dôležitých členov rodiny, až po úpadok celej firmy po smrti kľúčových osôb a jej neskoršie celkové zrušenie. Tretia kapitola hlavne na základe pramennej bázy pozostalostných súpisov najvýznamnejších osobností rodu poukazuje na veľké rozdiely v ich životnom štýle a majetkových pomeroch. Dospieva k viacerým veľmi pozoruhodným záverom a je veľmi cennou sondou do finančných účtov vysoko postavených podnikateľov obdobia priemyselnej revolúcie. Štvrtá kapitola druhej časti monografie sa zaoberá spoločenským oceňovaním v prípade rodiny Kleinových. Poukazuje na diametrálne rozdiely v snahách získať určitý spoločenský status v závislosti na finančnom zabezpečení. Pokiaľ mala rodina v počiatkoch problémy získať i čestné mestské občianstvo, nebolo pre ňu po získaní veľkého majetku problémom získať i vysokých šľachtických titulov. V piatej kapitole sa zdôrazňuje charitatívna a spolková činnosť, ako dôležité prvky pri zvyšovaní spoločenského statusu osôb bez vznešeného pôvodu. Často sa však napríklad charitatívna činnosť vysoko postavených podnikateľov využívala i na upokojenie spoločenského tlaku v ťažkých časoch, prípadne skorigovanie obrazu vykorisťovateľa a parazita na štátnych financiách v dobovom ponímaní. V poslednej šiestej kapitole

druhej časti monografie autor popisuje posledné miesto odpočinku jednej vetvy rodiny Kleinových, ktorým bolo Sobotínske mauzóleum. Popisuje jeho výstavbu a jeho neskoršie zložité osudy až do dnešných čias. Kapitola je tak určitou bodkou za impozantnou históriou rodu v 19. storočí a zodpovedá aspoň niektoré z mnohých otázok čitateľa o osudoch rodiny a časti jej majetku v neskoršom období.

Celkovo publikácia na mňa pôsobí veľmi sviežim dojemom. Nájde sa v nej síce i niekoľko technických nedostatkov, ako napríklad zmienka o troch automobiloch v pozostalosti Franza Kleina v roku 1855. Subjektívne mi napríklad prekážalo permanentné opakované používanie výrazu „*dlhého*“ 19. storočia v celej monografii. Avšak toto sú len minimálne nedostatky, ktoré mi naozaj nebadateľne narušili štúdium inak veľmi vydarenej a po všetkých stránkach metodicky precízne dotiahnutej monografie. Jej prínos, ako som už uviedol, nevidím len pre čitateľov v krajinách o ktorých pojednáva, ale určite i napríklad pre krajiny Zaliťavska. Ja sám som v texte našiel veľa pozitívnych impulzov k môjmu vlastnému výskumu. Je teda nesporné, že publikácia oplýva veľkým potenciálom jednak svojou obsahovou stránkou, ale pre mnohých určite i metodikou a štruktúrovanosťou, ktorou je zostavená. Tieto sú dôkazom autorovej precíznosti pri práci a výskume i jeho celkovej erudovanosti k spracovaniu takto zložitej problematiky.

Marián Liščák